

Camelia Stan

ALTERNANȚE MORFOFONOLOGICE ÎN ROMÂNĂ ACTUALĂ

Lucrarea de față conține observații despre câteva tendințe manifestate în limba română actuală în privința alternanțelor vocalice și consonantice din flexiunea și din derivarea sufixală a cuvintelor. Perspectiva noastră asupra fenomenului alternanțelor concordă cu cea adoptată în bibliografia internațională recentă: alternanțele presupun modificări ale formei fonologice care s-au morfologizat, sunt mărci fonologice în cadrul morfologiei flexionare sau derivaționale (alternanțele fac parte din sistemul flexionar al limbii sau apar în procesul derivării cu sufixe); natura alternanțelor, nivelul la care acestea se produc, relevanța și implicațiile lor sunt complexe, anume fonologice și morfologice. Am adoptat de aceea denumirea curentă astăzi: *alternanțe morfofonologice* (GR: 607–611; v. conceptele *morfofonologie*, *morfofonologic*, la Maiden 2011: 216–267; Smith 2011: 302; Uritescu 2011: 12 ș.u.; termenul *morfonologie* la Avram 2013; o interpretare prin referire la *constrângerile de morfologizare*, în cadrul „teoriei optimalității”, apare la Chitoran 2002: 201–251). Denumirea nu este doar o problemă terminologică, ci o problemă de consecvență a interpretării: nu vom prelua termenul tradițional *alternanțe fonetice*; alternanțele aparțin domeniului fonologiei (GR: 7–17), deoarece fenomenul se plasează la nivelul general al limbii, depășind cadrul comunicării concrete, individuale.

Analiza care urmează este limitată la varietățile nondialectale ale dacoromânei actuale. Termenii noștri de referință sunt norma ortoepică și cea morfologică, așa cum este consemnată în *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române* (DOOM²). Corpusul cercetat include doar surse online și a fost alcătuit pe baza materialului din *Free Corpus roTenTen* (disponibil pe platforma internațională *Sketch Engine*: <https://app.sketchengine.eu/>). Materialul, variat stilistic, este reprezentativ pentru uzul standard și pentru diversele registre nonstandard ale limbii actuale. Opțiunea pentru un corpus online de acest tip a asigurat accesul la o cantitate de date lingvistice considerabilă, sondarea uzului lingvistic recent, foarte apropiat de momentul prezent și posibilitatea realizării unui studiu cantitativ¹, cu instrumente digitale. Discutarea problemelor din perspectiva dinamicii limbii va impune și unele referiri la perioadele mai vechi (evoluția vocalelor și a consoanelor nu face însă obiectul studiului nostru și nu vom discuta aici bibliografia amplă care tratează această tematică).

¹ Observațiile cantitative sunt exprimate în cifre absolute sau în procente (raportate la paradigma flexionară integrală a unui cuvânt sau la altă valoare de referință), în funcție de informațiile valide furnizate de corpus.

1. EVITAREA ALTERNANȚELOR ÎN FLEXIUNE

Se știe că alternanțele sunt de obicei mărci suplimentare ale flexiunii, redundante, coocurente cu mărcile afixale. Tendințele pe care le-am observat se manifestă la nivelul radicalului; de aceea nu vom avea în vedere și alternanțele din flectiv (precum /'e/ ~ /'ɛa/ în sufixul verbal de prezent indicativ sau conjunctiv și de imperativ -ez- ~ -eaz-). Formele cu alternanțe pe care le analizăm aici sunt marcate în radical prin mijloacele fonologice și în flectiv prin afixele flexionare.

1.1. Tendința de limitare a utilizării alternanțelor este uneori corelată cu fenomenul concurenței desinențelor care apar în flectiv. Desinențele care nu se corelează cu prezența alternanțelor se extind în defavoarea desinențelor coocurente cu alternanțele sau care alterează consoana precedentă producând alternanțe.

Alternanța vocalică /'i/ ~ /'a/, sub accent, în paradigma numelui neutru *pârâu*_{SG}² ~ *pâraie*_{PL} (DOOM² s.v.), provine din alternanța /'ə/ ~ /'a/ existentă în forma veche a cuvântului: *părău*_{SG}, *părae*_{PL}, cu vocala /'ə/ închisă apoi la /'i/ (v., mai recent, Brâncuș 2002: 100). Pluralul vechi *pâraie*, cu desinența -e, tinde să fie înlocuit în uz prin pluralul *pârâuri*, cu desinența -uri, care se combină cu radicalul numelui nemodificat prin alternanță (forma *pârâuri* nu apare în DOOM², deci nu aparține normei).

- (1) a. pe râurile nenavigabile, *pâraie* sau canale (lege-online.ro)
b. *pârâuri* roșii, poluate (ecomagazin.ro)

În corpusul analizat, forma veche *pâraie* are 540 de ocurențe, iar forma *pârâuri*, 235 de ocurențe. Numărul de ocurențe ale formei *pârâuri* (reprezentând 43,51% din numărul ocurențelor formei *pâraie*) relevă tendința puternică de extindere a desinenței -uri și, implicit, de restrângere a alternanței /'i/ ~ /'a/ în flexiunea acestui substantiv.

Alternanța vocalică /'o/ ~ /'oa/, sub accent, în paradigma unui nume neutru cum este *capot*_{SG} ~ *capoate*_{PL} (DOOM² s.v.), este asociată cu selectarea desinenței -e la plural. Fenomenul înregistrat aici trebuie pus în legătură cu diftongarea vocalei /'o/ înaintea unei silabe care conține o vocală deschisă sau semideschisă /ə, a, e/, în cuvintele moștenite din latină (v. mai recent aspectele diacronice, reexaminarea interpretării prin metafonie și discutarea bibliografiei la Avram 2005: 9–92; Uritescu 2011: 183–221; Loporcaro 2011: 128–130; despre caracterul

² Simboluri și abrevieri utilizate în articol: AC = acuzativ; ART = articulat; DAT = dativ; F = feminin; GEN = genitiv; M = masculin; NOM = nominativ; PL = plural; SG = singular; ≡, semn care indică identitatea formală; ~, semn care indică o alternanță. În text sunt utilizate alfabetul fonetic internațional (IPA) și convențiile generale de transcriere fonetică și fonologică. Accentul este notat prin semnul prim ['] plasat înaintea silabei accentuate în transcrierea fonetică/fonologică, iar prin accent ascuțit în notația ortografică.

specific al alternanței /'o/ ~ /'oɑ/ pentru limba română, v., între alții, Sala 2006 [1998]: 149–151; cf. Chitoran 2002: 201–251). Numele *capot* nu este în română un cuvânt latin; cu sensul „manta boierească” este un împrumut vechi balcanic din turcă (bulgară), iar cu sensul „îmbrăcăminte femeiască de casă” este un împrumut romanice de dată modernă (DA s.v.). În forma *capoate*_{PL} /'o/ este diftongat înaintea silabei finale care conține vocala semideschisă /e/, desinență de plural. În forma *capoturi*_{PL} /'o/ nu este diftongat înaintea silabei finale care conține vocala închisă /u/, din structura desinenței de plural *-uri*.

Forma în *-e capoate*_{PL} este curentă în corpus în paradigma numelui *capot*. Forma *capoturi*_{PL} (absentă din DOOM², fiind considerată nonstandard) a fost înregistrată cu doar 10 ocurențe (1,06% din cele 940 de ocurențe ale substantivului *capot*).

- (2) a. *capoate* și rochii de epocă (artline.ro)
b. ștrampi și *capoturi* (jurnaluldevrancea.ro)

Prezența pluralului în *-uri*, fără alternanță, *capoturi*, deși limitată, atestă fenomenul de conservare a radicalului în flexiune, prin eliminarea alternanței /'o/ ~ /'oɑ/ și la acest substantiv.

Alternanța vocalică /'a/ ~ /'ə/ apare la numele feminine, în silaba finală a radicalului; vocala /'ə/ este coocurentă cu desinențele *-i*, *-uri* (v. întreaga problemă și bibliografia la Brâncuș 2007: 9–13; Uritescu 2011: 207–217; Avram 2012: 295–303).

În flexiunea unui nume ca *bască*_{SG.NOM=AC} ~ *băști*_{SG.GEN=DAT=PL.NOM=AC=GEN=DAT} („beretă”), alternanța vocalică /'a/ ~ /'ə/ este coocurentă cu **alternanța consonantică /sk/ ~ /ʃt/**. Acest substantiv a fost adaptat în română și cu o paradigmă flexionară de genul neutru *basc*_{SG} ~ *bascuri*_{PL}. Ambele paradigme flexionare sunt admise de norma limbii standard (DOOM² s.v.). Alternanțele apar doar în paradigma feminină. Modificarea grupului consonantic /sk/ în /ʃt/ în radicalul numelui s-a produs sub acțiunea vocalei următoare (Avram 2013: 70–74): [i] asilabic (desinența *-i*) sau /i/ silabic (desinența *-i* fuzionată cu articolul enclitic *-i*, pronunțate și ca diftong /ij/): *băști* [bəʃtʰ] (nearticulat), *băștii* /bəʃti/ sau /bəʃtij/ (articulat enclitic).

Forma feminină *băști* a fost înregistrată în corpus cu 27 de ocurențe, iar forma *bascuri*, cu 14 ocurențe. Valorile sunt mici, relativ apropiate.

- (3) a. berete sau *băști* colorate (one.ro)
b. pălării și *bascuri* din lână (legex.ro)

Forma feminină este fixată în sintagma frazeologică *băști albastre* (rumaniamilitary.ro).

Utilizarea formei *bascuri*, fără alternanță, în defavoarea formei *băști*, atestă tendința de evitare a alternanțelor /'a/ ~ /'ə/, /sk/ ~ /ʃt/ și a cumulului acestora în aceeași formă flexionară.

Alternanța vocalică /'a/ ~ /'ə/, sub accent, în paradigma numelor feminine este asociată cu selectarea desinenței -i: *strană*_{SG.NOM=AC} ~ *străni*_{SG.GEN=DAT=PL.NOM=AC=GEN=DAT}. Formele standard au desinența -e și nu conțin alternanță: *strană*_{SG.NOM=AC} ~ *stranei*_{SG.GEN=DAT.ART} ~ *strane*_{PL.NOM=AC=GEN=DAT} (DOOM² s.v.).

- (4) a. *străni* sau scaune arhieresti (biserici-romania.ro)
b. rânduiala *stranelor* mănăstirești (ziarullumina.ro)

Forma fără alternanță *strane* este curentă. Forma cu alternanță *străni* a fost înregistrată în corpus cu 35 de ocurențe, sub 1% din paradigma numelui *strană*.

1.2. Tendința de evitare a **alternanței vocalice /'o/ ~ /u/** (Avram 2013: 98–102) la substantivele neregulate *soră*, *noră* este corelată cu tendința de regularizare a flexiunii lor.

Soră este înregistrat în DOOM² cu următoarele forme standard: *soră*_{SG.NOM=AC} („grad de rudenie”) ~ *surorii*_{SG.GEN=DAT.ART} ~ *surori*_{PL.NOM=AC=GEN=DAT}; *soră*_{SG.NOM=AC} („infirmieră”) ~ *sorei*_{SG.GEN=DAT.ART} ~ *surori*_{PL.NOM=AC=GEN=DAT}. Substantivul *soră* a moștenit din latină o paradigmă flexionară imparisilabică; forma *surori* participă la alternanța /'o/ ~ /u/. Alternanța se stabilește între o vocală accentuată și una neaccentuată: vocala semideschisă [o], apare sub accent (*sórá*), iar vocala închisă [u] apare în poziție neaccentuată (*suróri*).

Utilizat cu sensul „infirmieră”, numele are o formă de genitiv-dativ singular *sorei*, regularizată, fără alternanță. Corpusul conține, de asemenea, formele fără alternanță *sore*_{SG.GEN=DAT=PL.NOM=AC=GEN=DAT} („grad de rudenie”), *sore*_{PL.NOM=AC=GEN=DAT} („infirmieră”), absente din DOOM².

- (5) a. relațiile dintre *sore* [...]. Rose se ascunde de sora sa. (literaturapetocuri.ro)
b. nașterea unui frate sau a unei *sore* (boterapii.ro)
c. 3 *sore* medicale (antena 1 sibiu.ro)

Formele standard sunt predominante în corpus. Forma *sore* („grad de rudenie”) are 19 ocurențe, iar forma *sore*_{PL.NOM=AC=GEN=DAT} („infirmieră”), 8 ocurențe, reprezentând sub 1% din paradigma substantivului.

Substantivul *noră* este înregistrat în DOOM² cu formele: *noră*_{SG.NOM=AC} ~ *nurorii*_{SG.GEN=DAT.ART} ~ *nurori*_{PL.NOM=AC=GEN=DAT}; /'o/ este sub accent (*nórá*), iar /u/, în poziție neaccentuată (*nuróri*). Corpusul conține, de asemenea, forma nonstandard *nore*_{SG.GEN=DAT=PL.NOM=AC=GEN=DAT}, fără alternanță, absentă din DOOM².

- (6) a. fii, *nore*, cumnați (stiripesurse.ro)
b. am vândut fiului și *norei* lor (infodosar.ro)

Formele standard sunt predominante în corpus. Forma *nore* are 214 ocurențe, reprezentând sub 1% din paradigma substantivului.

1.3. Tendința de evitare a alternanțelor se corelează în general cu tendința morfologică de unificare a formelor radicalului în flexiune.

Alternanța vocalică /'e/ ~ /'ɛa/, sub accent, înaintea unei silabe care conține o vocală deschisă sau semideschisă /ə, a, e/, ca și alternanța /'o/ ~ /'oa/ (1.1), este cvasigenerală la cuvintele mai vechi, de origine latină (v. mai recent, între alții, Chitoran 2002: 201–251; Avram 2005: 9–92; Sala 2006 [1998]: 149–151; Loporcaro 2011: 128–130; Uritescu 2011: 183–221): *creastă*_{SG.NOM=AC} ~ *crestei*_{SG.GEN=DAT.ART} ~ *creste*_{PL.NOM=AC=GEN=DAT} (DOOM² s.v.; cuvânt atestat din sec. al XVII-lea, v. DA s.v.). Norma actuală impune în acest caz flexiunea cu alternanță vocalică. Forma standard *creste*_{SG.GEN=DAT=PL.NOM=AC=GEN=DAT} are în corpus 99 de ocurențe. Forma cu diftongul /'ɛa/, fără alternanță, *creaste*_{SG.GEN=DAT=PL.NOM=AC=GEN=DAT}, încă prezentă în uz, este rară, fiind atestată cu 4 ocurențe în corpus (4,04% din totalul atestărilor formei cu alternanță *creste*).

- (7) a. începutul unei *creaste*_{SG.GEN} (bogdanbalaban.ro)
b. soarele apune după *creaste*_{PL.AC} (maraton.info.ro)

Uzul manifestă așadar rezistență față de impunerea alternanței /'e/ ~ /'ɛa/ și tinde spre menținerea unei paradigme unitare sub aspectul formelor radicalului, cu diftongul /'ɛa/.

La neologisme însă situația este diferită. De exemplu, adjectivul *livresc*_{M.SG} are forme standard în /e/: *livrescă*_{F.SG.NOM=AC}, *livrești*_{M.PL=F.SG.GEN=DAT=F.PL.NOM=AC=GEN=DAT} (DOOM² s.v.), fără alternanță vocalică; alternanța consonantică /sk/ (*livresc*, *livrescă*) ~ /ʃt/ (*livrești*) este explicabilă prin alterarea consoanelor finale ale radicalului /sk/ sub influența desinenței -i [ʲ] (1.1). În corpus, forma standard în /e/ *livrescă*_{F.SG.NOM=AC}, fără alternanță vocalică, lipsește, fiind atestată exclusiv forma cu alternanța vocalică /'e/ ~ /'ɛa/ *livrească*_{F.SG.NOM=AC}.

- (8) o cultură *livrească* (vremeanoua.ro)

Forma cu diftong *livrească* are 66 de ocurențe (reprezentând 2,89% din totalul de ocurențe ale formelor care alcătuiesc paradigma adjectivului *livresc*). Procentajul formei *livrească* este mic; însă prezența exclusivă a acestei forme în corpus sugerează o puternică rezistență a uzului față de eliminarea alternanței /'e/ ~ /'ɛa/ și față de unificarea formelor radicalului neologismelor în norma morfologică actuală.

La unele cuvinte este fixată forma fără diftong și fără alternanță: *logopedă*_F, *ortopedă*_F sunt înregistrate în corpus exclusiv cu forme care nu conțin diftong și alternanță.

Alternanța vocalică /'o/ ~ /'oa/, sub accent (1.1), tinde să fie eliminată în paradigma neologismelor.

Alternanța apare în numeroase elemente de compunere finale (sufixoide). Multe dintre formațiile care conțin aceste elemente, indiferent de originea lor (formații interne sau termeni preluați din altă limbă), sunt analizabile sau cel puțin semianalizabile în română, astfel încât sufixoidul este recognoscibil (pentru acest criteriu structural de interpretare a cuvintelor, v. FC I: XII, XIII; FC III: 6): *-(a)gog* ~ *-(a)goagă*, *-drom* ~ *-droame*, *-for* ~ *-foare*, *-log* ~ *-loagă*, *-pod* ~ *-poude*, *-scop* ~ *-scoape*, *-sof* ~ *-soafă*, *-vor* ~ *-voare* etc.

Numele feminine în *-(a)gogă* nu conțin alternanță vocalică în raport cu corespondentul masculin *-(a)gog*: *pedagogă_F* (DOOM² s.v.) ~ *pedagog_M*. Forma feminină standard, fără alternanță, este predominantă în corpus: 116 ocurențe. Forma cu diftong și cu alternanță *pedagoagă* este atestată în doar 3 contexte.

Numele de genul neutru care conțin formantul *-drom* au două forme de plural: o formă cu desinența *-uri* și una cu desinența *-e*; pluralul în *-e* conține alternanță vocalică în radical. De exemplu, la substantivul *hipodrom*, pluralul standard *hipodromuri* (DOOM² s.v.), fără alternanță vocalică, este predominant în corpus, reprezentând 2,2% din numărul formelor paradigmatică ale substantivului. Pluralul în *-e*, cu diftong și alternanță, *hipodroame* reprezintă 0,5% în paradigmă.

Numele feminine în *-log* sunt mai frecvente în corpus în forma cu diftongul /'qa/ și prezintă alternanța /'o/ ~ /'qa/ în raport cu corespondentul masculin în /o/: *dermatolog_M* ~ *dermatoloagă_F*. Forma *dermatoloagă* are 42 de ocurențe, iar forma standard *dermatologă*, 5 ocurențe; *filoloagă* apare cu 25 de ocurențe, în contexte, în general, peiorative (9a), față de *filologă*, forma standard (DOOM² s.v.), cu 17 ocurențe; *geoloagă* are o ocurență (9b), forma standard *geologă* (DOOM² s.v.) lipsește din corpus (dar este prezentă în uz); *psiholoagă*, are 198 de ocurențe, forma standard *psihologă* (DOOM² s.v.), 62 de ocurențe.

- (9) a. Noroc cu *filoloaga* (revista22.ro)
b. cu nasul fin de *geoloagă* (paginademedia.ro)

Adjectivul *analog_M* prezintă două forme standard de feminin: *analoagă* cu alternanță vocalică și *analogă_F* (DOOM² s.v.); forma cu alternanță are o pondere de 18,6% între formele din corpus ale adjectivului, iar forma fără alternanță, reprezintă 5,6%.

Numele de genul neutru *tetrapod* („piesă de mobilier”) este atestat în corpus cu forma de plural standard în *-uri*, fără alternanță vocalică, *tetrapoduri* (DOOM² s.v.), în 5 contexte. Pluralul în *-e*, cu diftong și alternanță, *tetrapoade* este însă mai frecvent: 23 de ocurențe. Apare și un plural masculin *tetrapozi*, fără alternanță, prin confuzie cu formele omonimului masculin *tetrapod* („piesă de construcție”).

Numele neutru *microscop* este utilizat curent cu pluralul în *-e*, cu diftong și alternanță, *microscoape* (11,6% din paradigmă); pluralul în *-uri*, fără alternanță, *microscopuri* are 5 ocurențe în corpus (0,05%).

Pluralele *carnivoare*, *erbivoare*, cu desinența *-e* și alternanță, au câte o singură atestare în paradigma numelor neutre *carnivor_{SG}* ~ *carnivore_{PL}* și respectiv *erbivor_{SG}* ~

*erbivore*_{PL}, cu desinența de plural *-e*, fără alternanță; în ambele paradigme este curent pluralul standard, fără alternanță. Varianta *ierbivoare*_{PL} are 5 ocurențe.

În unele situații este fixată forma cu diftong și alternanță: *hidrofor*_{SG} ~ *hidrofoare*_{PL}, *filosof*_M ~ *filosoafă*_F etc.

Adjectivul *econom*_M prezintă forma standard de feminin: *econoamă* cu alternanță vocalică (DOOM² s.v.); această formă este curentă în paradigmă; forma fără alternanță *economă*_F este de asemenea bine reprezentată: 102 ocurențe.

Analiza corpusului atestă tendința de reducere a alternanței /'o/ ~ /'oa/ la neologisme, prin extinderea formelor fără diftong, care, în unele situații s-au impus în normă.

Alternanța consonantică /l/ ~ /Ø/, în poziție palatală, înaintea desinenței *-i* semivocalic /j/, este evitată prin menținerea lichidei /l/ în forma de plural a unor cuvinte precum: *colonel*_{M.SG} ~ *colonei/coloneli*_{M.PL} (10a), *destul*_{M.SG} ~ *destui/destuli*_{M.PL} (10b). Adverbul *destul* apare de asemenea cu forma *destuli* în poziția de marcator al gradării indefinite, prin acord cu adjectivul gradat (10c). Forma *destuli*_{M.PL} apare uneori în poziție adverbială în combinație cu un adjectiv feminin care prezintă omonimia femininului cu masculinul la plural (10d).

- (10) a. ofițeri de carieră (*coloneli*_{M.PL}, sau locotenenți-*coloneli*_{M.PL}) (memoria.ro)
 b. ca să atragă *destuli*_{M.PL} oameni_{M.PL} foarte buni (business24.ro)
 c. luptători *destuli*_{M.PL} de duri_{M.PL} (jocurivolei.ro)
 d. plus niște cheltuieli *destuli*_{M.PL} de *mari*_{F.PL} extra (loganclub.ro)

Forma *coloneli*, cu 16 ocurențe, este reprezentată în proporție de 0,05% (comparativ cu forma *colonei*, 6,6%). Forma *destuli*, cu 31 de ocurențe, este reprezentată în proporție de 0,03% (comparativ cu forma *destui*, 22,2%). Procentajul este foarte mic. Prezența formelor fără alternanță atestă totuși tendința de unificare a paradigmei flexionare la aceste cuvinte prin evitarea palatalizării consoanei finale a radicalului.

Alternanța consonantică /z/ ~ /ʒ/, înaintea desinenței *-i* [i], este evitată în forma de plural a unor cuvinte precum: *cneaz*_{SG} ~ *cnezi*_{PL} (*cneji*, DOOM² s.v.) (11a), *viteaz*_{SG} ~ *vitezi*_{PL} (*viteji*, DOOM² s.v.) (11b).

- (11) a. numele vechilor *cnezi* de Maramureș (blogspot.cz)
 b. după război multi *vitezi* s-arată (contributors.ro)

Forma *cnezi*, cu 61 de ocurențe, reprezintă 3,14% din formele paradigmei (comparativ cu forma *cneji*, 19,2%). Forma *vitezi*, cu 4 ocurențe, reprezintă 0,01% (comparativ cu forma *viteji*, 10,4%). Formele fără alternanță, deși slab reprezentate, atestă ezitarea unor vorbitori în privința variației radicalului prin palatalizarea consoanei finale.

2. APARIȚIA UNOR ALTERNANȚE NOI ÎN DERIVAREA SUFIXALĂ

Cuvântul englezesc *chat* [tʃæt] a fost adaptat fonetic la limba română cu forma [tʃet] (DOOM² s.v.). Pornind de la pronunțarea etimologică, originară, cu /æ/, o vocală intermediară ca apertură și localizare între /e/ și /a/, uzul românesc oscilează între pronunțările [tʃet] și [tʃat], ultima fiind orientată și după forma grafică a cuvântului.

Substantivul *chat* a devenit în română bază pentru un derivat cu sufixul *-ui*, verbul *a chatui*, pronunțat fie cu /a/, fie cu /e/: [tʃatui]/[tʃetui]. În interiorul acestei familii lexicale a apărut o alternanță vocalică nouă, care nu are corespondent în sistemul alternanțelor morfofonologice ale limbii române. Aceasta este /a/ ~ /a/ ([tʃat] ~ [tʃatu'i]). Alternanța /a/ ~ /e/ ([tʃat] ~ [tʃetu'i]) apare la verb, însă numai în cadrul unei alternanțe cu cinci termeni: /a/ ~ /ə/ ~ /e/ ~ /ə/ ~ /e/ (*vadă ~ văd ~ vede ~ văzui ~ vedem*).

Alternanțele /a/ ~ /a/ și /a/ ~ /e/ presupun schimbarea poziției accentului: pe /a/ în substantiv și pe /i/ în verb. Vorbitorii care pronunță /æ/, mențin pronunțarea etimologică și în verbul românesc, iar cei care pronunță /e/ în substantiv sunt, de obicei, consecvenți în rostirea verbului, deci nu produc alternanță.

Corpusul conține 15 ocurențe ale verbului *a chatui*. Grafia nu oferă însă indicii asupra pronunțării.

(12) puteți *chatui* cu prieteni (web-links.ro)

În română există foarte puține alternanțe care apar doar în derivare, nu și în flexiune (ELR: 171). Alternanța vocalică recent apărută /a/ ~ /a/ se adaugă acestui inventar.

3. CONCLUZII

Cele mai multe tendințe actuale privind alternanțele morfofonologice din limba română se manifestă în flexiunea numelor și a adjectivelor. Verbul este mult mai stabil din acest punct de vedere. La alte categorii de cuvinte flexibile, prezența alternanțelor este foarte limitată și nu se înregistrează modificări ale acestora.

Sursa principală a dinamicii actuale, observate pe baza analizei corpusului, este de natură morfologică. În flexiune, fenomenul prevalent este tendința de reducere a mărcii multiple (în radical și în flectiv) și de limitare a mărcilor la nivelul flectivului; astfel mărcile fonologice redundante (alternanțele vocalice și consonantice) sunt eliminate, fiind menținute mărcile afixale. Tendința actuală diminuează o caracteristică tipologică a românei: comparativ cu celelalte limbi romanice, româna se distinge prin complexitatea sistemului alternanțelor (Maiden 2011: 220), care trebuie pusă în legătură cu tendința românei spre cumul de mărci

(Brâncuș 2007: 12). Rolul morfologic al alternanțelor a fost considerat o particularitate care apropie româna de limbile slave (ELR: 39).

Pe de altă parte, se remarcă potențialul derivării sufixale de a genera noi alternanțe, fie și numai izolat. Acest aspect al dinamicii recente relevă viabilitatea alternanțelor în uzul actual.

BIBLIOGRAFIE

Corpus

Free Corpus roTenTen (<https://app.sketchengine.eu/> accesat în 18.06.2020–3.07.2020).

Lucrări de referință

- Avram 2005 = Andrei Avram, *Metafonia și fenomenele conexe*, București, Editura Academiei Române.
- Avram 2012 = Andrei Avram, *Studii de fonetică istorică a limbii române*, București, Editura Academiei Române.
- Avram 2013 = Andrei Avram, *Contribuții la morfonologia limbii române*, București, Editura Academiei Române.
- Brâncuș 2002 = Grigore Brâncuș, *Introducere în istoria limbii române*, I, București, Editura Fundației România de Mâine.
- Brâncuș 2007 = Gr. Brâncuș, *Studii de istorie a limbii române*, București, Editura Academiei Române.
- Chitoran 2002 = Ioana Chitoran, *The Phonology of Romanian: A Constraint-Based Approach*, Berlin/New York, Mouton de Gruyter.
- DA = Academia Română, *Dicționarul limbii române*, București, Socec, Universul, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului, Imprimeria Națională, 1913–1948.
- DOOM² = Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, [Ioana Vintilă-Rădulescu (coord.),] 2005, *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române*, ediția a II-a revăzută și adăugită, București, Editura Univers Enciclopedic.
- ELR = Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan”, Marius Sala (ed.), 2001, *Enciclopedia limbii române*, București, Editura Univers Enciclopedic.
- FC = Academia Română, Institutul de Lingvistică din București, *Formarea cuvintelor în limba română*, I. *Compunerea*; III. *Sufixe*, 1. *Derivarea verbală*, București, Editura Academiei Române, 1970, 1989.
- GR = Gabriela Pană Dindelegan (ed.), Martin Maiden (Consultant Editor), 2013, *The Grammar of Romanian*, Oxford, Oxford University Press.
- Loporcaro 2011 = Michele Loporcaro, „Phonological processes”, în: Maiden, Smith, Ledgeway (eds.), 109–152.

- Maiden 2011 = Martin Maiden, „Morphophonological innovation”, în: Maiden, Smith, Ledgeway (eds.), 216–267.
- Maiden, Smith, Ledgeway 2011 = Martin Maiden, John Charles Smith, Adam Ledgeway (eds.), *The Cambridge History of the Romance Languages*, I, *Structures*, Cambridge/New York, Cambridge University Press.
- Sala 2006 [1998] = Marius, Sala, *De la latină la română* [ed. I: 1998], București, Editura Univers Enciclopedic.
- Smith 2011 = John Charles Smith, „Change and continuity in form – function relationships”, în: Maiden, Smith, Ledgeway (eds.), 268–317.
- Uritescu 2011 = Dorin Uritescu, „Formel et naturel dans l'évolution phonologique et morphophonologique. Essais de linguistique générale et romane”, *Romance Monographs* 67, 1–330.

MORPHOPHONOLOGICAL ALTERNATIONS IN PRESENT-DAY ROMANIAN

(Abstract)

The paper presents several notes on a few tendencies concerning vocalic and consonant alternations in the inflexion and derivation of words which occur in present-day Romanian. The analysis is limited to non-dialectal varieties of present-day Daco-Romanian. The corpus on which the analysis is based includes only online sources and was established on the basis of the material in *Free Corpus roTenTen* (<https://app.sketchengine.eu/>). This (stylistically diversified) material is representative for the standard usage and for the various non-standard registers of the present-day language. The option for an online corpus of this sort ensured the access to a considerable quantity of linguistic data, the probing of the recent linguistics usage, very close to the present moment, and the possibility of pursuing a quantitative study with the help of digital tools.

Cuvinte-cheie: alternanțe morfofonologice, vocale, consoane, diftongi, flexiune, sufix derivativ.

Keywords: morphophonological alternations, vowels, consonants, diphthongs, inflexion, derivational suffix.

*Universitatea din București, Facultatea de Litere
Str. Edgar Quinet nr. 5–7
Institutul de Lingvistică al Academiei Române
„Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”
București, Calea 13 Septembrie, nr. 13
camelia.stan@litere.unibuc.ro*